

Borcsiczky György (1619–1679) pozsonyi kanonok és könyvei¹

Zvara Edina

Borcsiczky György² személye nem ismeretlen a hazai művelődés- és egyháztörténet kutatói számára, hiszen Batthyány Ádám fiainak, Kristófnak (1637–1687) és Pálnak (1639–1674) a nevelője, majd pozsonyi plébános és kanonok volt. Életéről viszonylag sok adattal rendelkezünk. A közelmúltban a Pozsonyban lévő Mariánus Provincia Levéltárából előkerült testamentum, illetve könyvjegyzék alapján többet is megtudhatunk személyéről, s leginkább olvasmányműveltségéről. Ezen új *catalogus* elemzésével köszöntöm örök mesteremet.

Élete

Az egykori pozsonyi kanonok életéről az egyes adattárakban, forráskiadásokban és tanulmányokban lévő adatokat Koltai András foglalta össze, és egészítette ki az addig ismeretlenekkel,³ amelyek a legújabb források tükrében tovább bővíthetők.⁴ Borcsiczky 1639-ben, 20 évesen, jezsuita diákként kezdte meg egyházi pályafutását. A kétéves noviciátus után 1642-ben a soproni jezsuita gimnáziumban tanított a legelső osztályban. 1642 és 1645 között Bécsben elvégezte a hároméves filozófiai kurzust, majd előljárói Győrbe küldték grammatikát tanítani. A Rába menti városban 1646. november 6-án kilépett a rendjéből, majd

¹ A tanulmány megírását a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K-145896 számú témapályázata támogatta.

² A szakirodalomban a Borsiczky névváltozat is szerepel, azonban ő maga leveleit, testamentumait Borcsiczkyként írta alá, ismert könyvbejegyzéseiben is ezt használta.

³ KOLTAI 2012, 403.

⁴ Borcsiczky végrendelete és hagyatéki leltára: ŠAB, Archív Mariánskej provincie františkánov v Bratislave, Lad. 46. Fasc. 4. no. 1, 1a.

átjelentkezett az esztergomi egyházmegyébe, és a bécsi Pazmaneum növendéke lett.⁵ Pappá szentelésére a teológia elvégzése után, 1650. április 1-jén került sor. A Batthyány Kristóf és Pál mellett prefektusként eltöltött idő után 1654-től a Pozsony melletti Püspöki plébánosa, 1656-tól pozsonyi kanonok, 1657-től az ottani Szent Imre-konviktus prefektusa, 1658-tól a Szent Márton-templom plébánosa. 1664-ben éneklőkanonok, s ebben az évben lett a diákok Gyümölcsoltó Boldogasszony-kongregációjának rektora is (1670-ig).⁶ Több apátság előljárója is volt, így 1667-től bélai, 1676-tól 1679-ig bátai apát.⁷ Olvasókanonokként hunyt el feltehetően 1679-ben.⁸ Testamentumában azt kérte, hogy Pozsonyban a ferencesek öltözetében és a templomukban temessék el.⁹

Borcsiczky életének arról a két évről (1651–1653) tudunk viszonylag többet, amikor a Batthyány fiúk nevelője volt,¹⁰ ezt a korszakot Fazekas István és Koltai András tanulmányaiból részletesen megismerhetjük a Batthyány Ádámnak (1610–1659) írt levelei alapján.¹¹ Pálhoz és Kristófhoz Lippay György (1600–1666) esztergomi érseken keresztül került. Ádám gróf nagyapja és apja nyomdokain haladva értelmes, tanult személyekkel akarta körbe venni magát, így gyermekei nevelőjének is ilyen személyt keresett. Feltehetően több pártfogóját is megkérte, hogy ajánljanak neki megfelelő prefektust, s az érsek nemcsak megtalálta, hanem el is küldte egyházmegyes papját, Borcsiczkyt. Így írt erről Batthyáynak 1651. május 13-án: „Az *kegyelmed* kiuánsága szerént ezen egyházi személi Borsiczky Gieorgieót oda bócháttam, szemelieben Nemes ember gyermeke, maga veseléseben penig és tudomániában szép qualitási-vadnak; melliekért nehezen bochathattam elis, azért bizuást commendalom *kegyelmednek*.”¹²

⁵ FAZEKAS 2003, 66. Nr. 216. – Az itteni adatok szerint volt egy „Georgius Borcsiczky Slavus ex d. Nitr.,” aki a nagyszombati gimnázium parva osztályának hallgatója volt 1642–1644 között, de ez nem illik a pozsonyi kanonok életrajzába: KOLTAI 2012, 403, 55. j.

⁶ KÁDÁR 2020, 278.

⁷ SÖRÖS 1912, 470; MOLNÁR 2006, 39–41, 137–139. Végrendeletében lévő aláírása titulusrövidítésének első fele is erre utal: „Geor(gius) Borcsiczky, A. S. M. de B.,” vagyis Abbas Sancti Michaelis de Batha. (Apáti címeit Koltai nem említi.)

⁸ Koltai András még úgy vélte a rendelkezésre álló adatok alapján, hogy talán 1677-ben hunyt el: KOLTAI 2012, 403. Lásd még: FAZEKAS 2003, Nr. 216: „+1677 k.” – Ugyanakkor bátai apátként 1679. január 1-jén levelet írt egy bérleti szerződés kapcsán: MOLNÁR 2006, 138–139. Továbbá végrendeletét is 1679-ben írta meg.

⁹ Mikó Árpád és Pálffy Géza anyaggyűjtésében nem szerepel Borcsiczky síremléke, vagy elpusztult, vagy valamelyik azonosítatlan síremlék lehet az övé, vagy egyszerűen azért, mert csak koporsója volt. MIKÓ–PÁLFFY 2005. Pálffy Gézának köszönöm a tájékoztatást (e-mail, 2026. január 6.).

¹⁰ A Batthyány fiúk tanulmányairól, nevelőikről: FAZEKAS 1996; KOLTAI 2012, 399–405.

¹¹ MNL OL Batthyány missilisek (P 1314), Nr. 7033–7093.

¹² Lippay György esztergomi érsek Batthyány Ádámnak, Pozsony, 1651. május 13. Lelőhelye:

Borcsiczky már másnap, május 14-én írt Ádám grófnak, miszerint Sopronba érkezett Lippay érsek úr rendelkezéséből, s kéri az utasításokat.¹³ Kristóf és Pál 1649 júliusában kezdték meg tanulmányaikat a soproni jezsuita gimnáziumban.¹⁴ A prefektusok sűrűn váltották egymást, hiszen 1649-ben még Pongrácz Mátyás (+1650) töltötte be ezt a tisztséget, majd 1650-ben Magnovith János (1620–1653) győri kanonok,¹⁵ s tíz hónap múlva már Borcsiczky György. Mindennek hátterében nagyobb részben a Batthyány fiúk rossz magaviselete (vereke-
dések) és a tanulás iránti kedv hiánya (utálat) állt.¹⁶ Utóbbi kapcsán Koltai András megjegyzi, hogy Kristóf és Pál egyébként egyáltalán nem volt tehetségtelen, „csak éppen a deák tudományokhoz volt bennük kevés érzék”.¹⁷ Pál a billentyűs hangszerekben (virginál), Kristóf pedig a hegedülésben lelte örömét.¹⁸

Borcsiczky tehát 1651-ben került a Batthyány fiúk mellé. Szolgálata viszonylag rövid ideig tartott, ugyanis két év múlva Lippay érsek már arról tájékoztatta Batthyány Ádámot, hogy „[a]z mj az *kegyelmed* fiai neueleset illeti, akartam uolna ugian, hogy Borcziczky Uram touabbis maradot uolna ottan, de miuel immar semmj uttal nem akar maradni...”. Nem tudja, hogy kivel lehetne pótolni a papok szűk volta miatt, de megígéri, ha „ualakj talalkoznek ollias”, azzal is kedveskedik majd neki.¹⁹

Az 1650-es évek közepén már Pozsonyban, a Magyar Királyság akkori fővárosában, az ország szellemi és Nagyszombat melletti egyházi központjában tartózkodik.²⁰ 1656-tól több mint húsz évig, azaz haláláig (1679) volt itt kanonok – vagyis az ő esetében is igaznak tűnik Fazekas István a pozsonyi prépostok és kanonok életútját elemző tanulmányának megállapítása, mely szerint a 17. században Pozsony leginkább „végállomás”,²¹ nem pedig az egyházi karrier egyik lépcsőfoka. Borcsiczky városplébánosként is szolgált (*parochus Posoniensis*), mely tisztséget a káptalan biztosította, ugyanakkor a város választotta

---

MNL OL Batthyány missilisek (P 1314), Nr. 29318. Kiadta: TUSOR (kiad.), *Lippay érsek levelei*, 2015, Nr. 257.

¹³ Borcsiczky György levele Batthyány Ádámnak, Sopron, 1651. május 14. MNL OL Batthyány missilisek (P 1314), Nr. 7033.

¹⁴ KOLTAI 2012, 400.

¹⁵ Az új prefektusról nemcsak az érsek, de Magnovith János is jó véleménnyel volt: „Tudós ember, vele tanultam a hatodik oskolát; akkor is böcsületesen tanult.” TAKÁTS 2002, 204.

¹⁶ FAZEKAS 1996, 94–97, 101.

¹⁷ KOLTAI 2012, 405.

¹⁸ KOLTAI 2012, 405.

¹⁹ Kiadta: TUSOR (kiad.), *Lippay érsek levelei*, 2015, Nr. 265.

²⁰ Pozsony kora újkori jelentőségéről és intézményrendszeréről: PÁLFFY 2013; KÁDÁR 2020, 43–54; FAZEKAS 2018; PÁLFFY 2023.

²¹ FAZEKAS 2018, 205.

meg, és a fizetését is ő adta.²² Pozsonyban németek (akik főként evangélikusok), magyarok és szlovákok is éltek, a város mindannyiuknak biztosítani tudta az anyanyelvű prédikációt.²³

Borcsiczky György könyvei

Borcsiczkynek Batthyány Ádám szolgálatában és a fiúk prefektusaként 1651 és 1653 között több „könyves ügye” is volt. A gróf egyes alkalmazottai könyveket is vásároltak, intézték a nyomtatásukat, kötetésüket és szétosztásukat, s köztük tartozott a nevelő is.²⁴ A források közül mindenképpen kiemelendők a „Christoph Úrfi” és „Pál Úrfi” számára megvásárolt könyvek jegyzékei:²⁵ előbbinek a *Ratio studiorum* keretében a syntaxis, utóbbinak a grammatikai osztály elvégzéséhez voltak szükségesek ezek az olvasmányok. Nem kizárt, hogy ezeket Borcsiczky nemcsak a fiúknak vette meg, hanem neki is megvoltak, hiszen egykori jezsuita diákként ő is ezen tankönyvekből tanulhatott. A grammatikai osztályban a latin alapos ismeretét és a görög nyelv alapjait sajátították el, ehhez Emmanuel Alvarez nyelvtankönyvét, Jakob Gretser görög nyelvtanát és Aldus Manutius frázisgyűjteményét írták elő; olvasmányként pedig Marcus Tullius Cicero *Epistolae familiares*ét és Ovidiustól a *De Nucét*.²⁶ A listán ott találjuk még Petrus Canisius *catechismus*át is.²⁷

A syntaxis keretében a latin nyelv- és mondattani ismereteiket tökéletesítették a diákok, ehhez továbbra is az előbb említett könyveket használták. Új szerző, illetve mű Johannes Ravisius Textor, Henricus Smetius *Prosodiája*, valamint például a *De conscribendis epistolis* vagy a *Thesaurus poeticus*. Az olvasmányok között Cicero mellett több újat is látunk: Catullus purgatus, Cicero (*De senectute*, *Somnium Scipionis*), Curtius Rufus, Livius, Ovidius (*De Ponto*), Vergilius.²⁸

A Batthyány fiúknak beszerzett iskolai könyvek szerzőit, műveit végignézve csak Petrus Canisius katekizmusát leljük fel Borcsiczky ismert könyvei között, azt viszont két példányban is.²⁹ Az egyik kötetben szerepel mind Borcsiczky,

²² FAZEKAS 2018, 206.

²³ FAZEKAS 2018, 207; KÁDÁR 2020, 47–49.

²⁴ ADATTÁR 11, 1983, 279. Nr. 455, 456, 457; 283. Nr. 468; 284. Nr. 470; 471–574.

²⁵ ADATTÁR 11, 1983, 279–280. Nr. 458; 280. Nr. 459.

²⁶ FAZEKAS 1996, 96.

²⁷ FAZEKAS 1996, 96–97.

²⁸ FAZEKAS 1996, 96.

²⁹ „(25) Duo libri, et duo tomi P. Canisij S. Jesu in Cathecismus.”

mind a pozsonyi ferencesek beírása 1649-ből, ami arra utal, hogy a munka előbb a barátoké volt, majd a pozsonyi kanonoké, s végrendelete szerint az visszakerült a ferencesek valamely bibliotékájába.

Az 1679-es (könyves) testamentum

Borcsiczky György testamentumát 1679-ben, élete végén szerezte. Ekkor 60 éves volt, tehát már idősödő férfi, de még nem aggastyán, s az irat elkészítésére betegsége készthette, legalábbis aláírásának írásképe ezt sugallja. Végrendekezése kapcsán két irat ismert a mariánus ferencesek pozsonyi levéltárából: 1) a testamentum, amelyet Borcsiczky több helyen kiegészített, szövegrészeket húzott át, a végén keltezés és aláírás is szerepel: „Actum et confectum(m) Testamentum(m) in Posoniensi Parochiali domo die 9 Februarii anno 1679. Geor(gius) Borcsiczky, A. S. M. de B. P. C. et Par(ochus) mpp.”; 2) a hagyatéki összeírás, amely így kezdődik: „Anno 1679. die 4. Februarii Consignationes Libror(um) R(everen)dissimi” (az irat legvégén lévő két kiegészítés [P. S.] után az 1679. március 2. dátum szerepel), külzetén pedig az alábbi feljegyzés olvasható: „Haec rerum specificatio pertinet ad Testamentum R(everen)d(issi)mi D(omi)ni Georgii Borcsiczky Canonici et Parochi Poson(iensi)”³⁰

Tartalmilag mindkét irat igen izgalmas, hiszen képet kapunk arról, hogy a 17. század második felében egy pozsonyi kanonok és plébános milyen tárgyakal (ötvösművek, ruhák, textíliák, kegyképek)³¹ és mennyi borral, élelmiszerrel (búza, liszt) rendelkezett, azaz mekkora vagyona volt.³² Borcsiczky több szerzetesi és vallási közösségnek, rokonnak, barátoknak, inasnak és pártfogónak adományozott, így kapcsolati hálójáról is új ismeretek birtokába jutunk.

A legtöbbet (pénzt, különböző tárgyakat, bort) a ferenceseknek, azon belül is a pozsonyi kolostornak adományozott, ez pedig a szerzethez való szoros kötődését mutatja. Szolgálati helyén, Pozsonyban volt a mariánus barátok központi rendháza, továbbá itt működött a klarissza és a kapucinus közösség is, velük nap mint nap találkozhatott, s feltehetőleg nem csak az utolsó akaratában nekik adományozott pénzzel, borral támogatta őket. Habár a körülmények nem ismertek, de talán nem véletlen, hogy a jezsuita rendből való kilépése után éppen a ferencesek életmódja, lelkülete ragadta meg. S ahogy a tanulmány ele-

³⁰ ŠAB, Archív Mariánskej provincie františkánov v Bratislave, Lad. 46. Fasc. 4. no. 1a.

³¹ Olykor megadja egy-egy ruhadarab, használati tárgy nevének magyar megfelelőjét is.

³² A pozsonyi papi jövedelmekre: FAZEKAS 2018, 206; KÁDÁR 2020, 47.

jén már említettem, templomuk kriptájában, a szerzet öltözetében, a legszerűbb módon akarta végső nyughelyét elnyerni:

„et quidem pauperrima Franciscana vesticula induendum, sacra chorda praecingendum, atque in crypta Posoniensis Conventus S. Francisci Seraphica Religioso more, absque ullis externis caeremoniis et expensis deponendum; siquidem a sacra Religiosae seraphica me ita humillime expetente in membrum indignum susceptus sunt.”³³

Borcsiczky György olvasmányműveltségének szempontjából számunkra a hagyatéki jegyzék a fontosabb, hiszen ebben van felsorolva 62 kötete, s ezenkívül még két könyve ismert.³⁴ Könyveiről nem ő, hanem a mariánusok akkori előljárója, Babcsánszky Didák (†1680)³⁵ rendelkezhetett, aki szükségleteik szerint oszthatta azokat szét a ferences rendházak között. Könyveinek további sorsa nem igazán követhető, mindössze öt olyan kötetet találtam, amelyben szerepel a tulajdonosi bejegyzése, s ebből csak kettőben van ott a pozsonyi ferencesek beírása az 1679-es évszámmal ellátva.

Könyveinek száma kevésnek semmiképpen sem mondható, ráadásul ehhez hozzásorolhatjuk a nevelői időszakában használt műveket is, így ez a mennyiség lehetőséget ad arra, hogy bepillantsunk a műveltségébe. Kortársai közül például Szenttamásy Máté (1606/1607–1676) csornai prépost, címzetes erdélyi püspöknek és Zichy György (1628–1674) soproni városplebánosnak volt hasonló méretű gyűjteménye, előbbi 42,³⁶ utóbbi 70 kötetel rendelkezett.³⁷

Az egyes tételeken végigtekintve már elsőre feltűnik, hogy Borcsiczky bibliotékájában nem az egyházi középréteg átlagos gyűjteményét láthatjuk. Ez leginkább a kegyes irodalomhoz tartozó művek magas számában mutatkozik meg: a közel húsz kötet, a könyvtár közel egyharmada azt jelentheti, hogy egy, a hivatását mélyen megélő, eruditív személyről van szó. A szerzők, mondhatni természetesen, döntő többségben jezsuiták, hiszen az aszketikus irodalom éppen tőlük kapta a legnagyobb ösztönzést, s a kora újkori katolikus vallásos irodalom egyik legfontosabb eleme a jezsuita meditáció, valamint az ebből kialakuló iro-

³³ ŠAB, Archív Mariánskej provincie františkánov v Bratislave, Lad. 46. Fasc. 4. no. 1. fol. [3].

³⁴ FÓRIŠOVÁ 2000, 485; KOMOROVÁ, SAKTOROVÁ 2014, Nr. 1262.

³⁵ 1679-ben nem volt ténylegesen megválasztott minister provincialisa a mariánus ferenceseknek, ugyanis Korlátovics Róbert 1678-ban elhunyt. A kormánytanács ekkor Babcsánszky Didákot választotta meg helyettesül (Actualis Vicarius Provinciae), aki ezt a tisztséget csak 1680-ig töltötte be, mert ő is elhunyt. KARÁCSONYI 1923, 128–129; WEISS 1978, 17. nr. 128; 104, nr. 1932.

³⁶ ADATTÁR 13/6, 2024, 51–53; FAZEKAS 2014a, 45, 51–52; FAZEKAS 2014b, 157–158.

³⁷ ADATTÁR 18/1, 1994, 324–326; FAZEKAS 2014b, 153–154.

dalom.³⁸ Ezeket reprezentálják a francia Paul de Barry (1587–1661) és Philippe d’Outreman (1585–1652), a belga Johannes Busaeus (1547–1611), a spanyol Juan Eusebio Nieremberg (1595–1658), az osztrák Johannes Bucelleni (†1669) vagy Paul Zehentner (1589–1648) kegyességi írásai. Továbbá fellelhetjük még a bencés David Gregor Corner (1587–1648) göttweigi apátot, a karthauzi rend egyik legfontosabb személyét, Dionysius Carthusianust (1402/1403–1471), a karmelita Hilarius a Sancto Sepulchrot (17. sz.) vagy a domonkos Ludovicus Granatensist (1504/1505–1588). A magyar, illetve magyarországi szerzők közé Lépes Bálint (1570–1623),³⁹ Sigray Ferenc (1648–1704)⁴⁰ és Zakariás Trinckel (1602–1665) sorolható.⁴¹ Többüknek is van pozsonyi vonatkozása, így Borcsiczkyval akár ismerhették is egymást. Bucelleni és Trinckel a pozsonyi jezsuita rendház vezetői voltak a 17. század közepén, Sigray pedig a jezsuita gimnázium hallgatója;⁴² előbbi meditációs művei egy részét magyar főpapoknak ajánlotta, így az *Asceticae considerationes* (Bécs, 1666–1667) második kötetét Szelepcsényi György esztergomi érseknek.

A lelkiségi írások között látjuk még Xaveri Szent Ferenc (1506–1552) *vitá*-ját, s két, részben egyháztörténeti, ugyanakkor a Mária-kultuszhoz is tartozó munkát: az egyik az első mariazeili mirákulumos munka Christoph Andreas Fischertől (*Historia Ecclesiae Cellensis ad Beatam Virginem*, Bécs, 1604), a másik pedig a pálos Ignatius Griskirchnernek (†1660) a Pozsony fölötti, máriavölgyi kegyhely történetéről és csodáiról szóló műve (Bécs, 1661).⁴³

Pozsonyi kanonokunk papként mindennapi lelkipásztori feladatokat láttak el, így nem meglepő a beszédgyűjtemények magas száma, 14 kötetről van szó. Ahogy a kegyességi műveknél, ez esetben is a korszak kedvelt szerzőinek írásai sorakoztak Borcsiczky könyvespolcain, így például Alessandro Calamato (†1648) neves messinai szónok, a Magyarországon rendkívül népszerű

³⁸ Tüskés 1997, 22.

³⁹ LÉPES Bálint, *Az halando es iteleltre menendo tellyes emberi nemzetnek fenyés tüköre*, Prága, Pavel Sessius, 1616. (RMNy 1119)

⁴⁰ PINDER, Ulrich; SIGRAY, Ferenc, *Speculum passionis domini nostri Jesu Christi variis sanctorum patrum testimoniis illustratum*, Reimpressum Posonii [Nagyszombat], typ. Joanni Gregorii Zerweg, 1675. (RMNy 4053)

⁴¹ Pozsonyban született német szülők gyermekeként. A szakirodalomban hol magyar, hol német származásúként emlegetik. Trinckelről: BORIÁN 2004, 130, 136; DIÓS (szerk.), *MKL*, 2009, 352, LOYOLA 2013, 12.

⁴² RMNy 4053, p. 449.

⁴³ Grieskircher Máriát Patrona Ungariae, illetve Magna Hungariae Dominának is nevezi: GRIESKIRCHER, Ignatius, *Magnae Hungariae dominae, unice Dei matris admirabilis, mirabilia, quae in statua sua sacra super Posonium in Thal ... operatur ... per quempiam patrem ordinis S. Pauli primi eremitaе*, Viennae Austriae, Matthaeus Cosmerovius, 1661. (RMK III. 6427) – Máriavölgyről és Grieskircher művéről: KNAPP 1992, 197; TÜSKÉS, KNAPP 2002a.

Petrus Bessaeus (Besse) (1557–1639) vagy a már említett Ludovicus Granatensis (1504/1505–1588) három, illetve két kötettel; s a magyar klasszikusnak tekinthető Káldi György (1573–1634)⁴⁴ és Pázmány Péter (1570–1637)⁴⁵ prédikációt is beszerezte Borcsiczky.

A hitvita-irodalom is a jelentősebb csoportot teszi ki a maga 8 kötetével. Az arányokat tekintve a harmadik legnagyobb egységről van szó, amelynek darabjai az evangélikusokkal való gyakori érintkezések miatt lehettek szükségesek.⁴⁶ Kézikönyvként szolgált a jezsuita Martinus Becanus (1563–1624) *Manuale controversiarum*, de jó hasznát vehette a két Canisius-kötetnek vagy a ferences Bonaventura Hocquard (17. sz.) *Perspectivum Lutheranorum, et Calvinistarum*ának is.⁴⁷ Borcsiczky Péter Bonaventurát személyesen is ismerhette (ám bár életrajzi adatairól szinte semmit nem tudunk), hiszen a 17. század közepén a pozsonyi ferences teológia generális lektora volt. A bordeaux-i jogtudós Florimond Raemond (1540–1601) *Synopsis*át a korabeli vitákról és eretnekségekről nemcsak tartalma, hanem az ő személye, útkeresése miatt is érdeklődéssel olvashatták a korban, hiszen a többszöri vallásváltoztatók közé tartozott: katolikusból kálvinista, majd ismét katolikus hívő lett. Két Pázmány apologetikus művet is forgathatott, az egyik a *Logi alogi*,⁴⁸ a másik pedig a sokkal elterjedtebb *Kalauz*, feltehetőleg annak is a harmadik, vagyis a legfrissebb kiadása⁴⁹ – ez utóbbi kettőt helyben vásárolhatta meg, hiszen pozsonyi megjelenésűek. Mindenképpen említésre méltó még Johann Faber/Fabri (1504–1558) augsbur-

⁴⁴ KÁLDI György, *Az vasarnapokra-valo predikatzioknak első része, advent első vasarnapjától-fogva Sz. Haromság vasárnapjáig...*, Bécs–Pozsony–Nagyszombat, Rikesz Mihály et typ. Societatis Jesu, 1631. (RMNy 1509)

⁴⁵ PÁZMÁNY Péter, *A romai anyaszentegyház szakasából minden vasarnapokra es egy-nehany innepekre rendelt evangeliomokról predikacziok*, Pozsony, typ. S. J., 1636. (RMNy 1659)

⁴⁶ Pozsony lakosságának és a város vezetőségének legjelentősebb részét a kora újkorban alapvetően német evangélikusok képezték. Jelentősebb változások a felekezeti arányon belül az 1670-es évektől figyelhetők meg. KÁDÁR 2020, 43–45.

⁴⁷ HOCQUARD, Bonaventura, *Perspectivum Lutheranorum, Et Calvinistarum: In duas Partes divisum ad orthodoxorum omnium confirmationem confusionem*, 2 Vol., Vienna, Matthaeus Cosmerovius, 1648–1649. (RMK III. 7617, 7621) A művet Pálffy Pál (1592–1653) nádornak ajánlotta. – Hocquard atya nagy hitvitákat folytatott a felvidéki, így a szakolcai, a galgóci és a kassai evangélikusokkal, ezen munkája körükben váltott ki nagy visszhangot. Részükről két válasz is született Zachariaš Kalinka privigyei rektor és Daniel Láni galgóci prédikátor tollából. NÉMETH 2011, 25, 31.

⁴⁸ PÁZMÁNY Péter, *Logi alogi, quibus baptae calamosphactae peniculum papporum Solnensis conciliabuli et hyperaspisten legitimae antilogiae vellcant; veritatis radiis adobruti, Joannes Jemicus scribebat*, Pozsony, typ. archiepiscopalis, 1612. (RMNy 1040)

⁴⁹ PÁZMÁNY Péter, *Hodoegus, Igazsagra-vezelő kalavz, mellyet irt es most sok helyen jobbitván ki-bocsátott cardinal Pazmany Peter esztergami ersek*, Pozsony, typ. Societatis Jesu, 1637. (RMNy 1697)

gi, Domonkos-rendi prédikátor *Missa evangelica quid sit* (Bécs, 1558) című munkája, melyet Oláh Miklós esztergomi érsek a katolikus hitvédelem jelentős alkotásának tartott, így kiadatta, hogy papjai számára is hozzáférhetővé tegye.⁵⁰

A lelkipásztorkodást segítette Charles Musart (1582–1653) jezsuita atya *Manuale Parochorum* és a navarrai hittudós, Martin de Azpilcueta (1491–1586) *compendiuma*. Papként volt szüksége szerkönyvekre, a két breviáriumra és a diurnáléra, melyek nagyságuk, díszítettségük és kötéstábláik miatt komoly anyagi értéket is képviseltek. Az egyik breviárium és a diurnálé a leírásuk szerint „novu(m) in magno quarto folio deauratu(m)”, az előbbi ráadásul vörös karmazsinnal volt bevonva. A másik breviárium „in usum habitus attritu(m)”, fekete kordovánnal borítva.⁵¹ Természetesen bibliái is voltak, egy latin és egy magyar nyelvű, utóbbi nyilvánvalóan a Káldi-fordítás.⁵²

A morálteológiai értekezések a korszak egyházi (katolikus) gyűjteményeinek alapirodalmát képezték, különösen a papság alsó és középrétegében. Ez tulajdonképpen a teológiai képzettségüket tükrözte vissza, ugyanis a spekulatív teológiát a legtöbb esetben már nem végezték el, inkább csak a lelkeszi munka gyakorlati teendőit sajátították el, hogy minél hamarabb szolgálatba állhassanak.⁵³ Borcsiczky esetében is fellelhetünk több ide tartozó kiadványt, így például Hermann Busenbaum (1600–1668) *Medulla theologiae moralis*át, amely a Kárpát-medencében tevékenykedő egyháziak körében is igen kedvelt volt.

A jogi irodalmat a Pázmány Péter által összehívott 1629. évi nagyszombati zsinat határozatai,⁵⁴ illetve Kéry János (1638–1685) pálos generálisnak a Szentszék és a pálos rend kapcsolatáról írott jogi és egyben teológiai értekezése képviselik.⁵⁵ Volt még egy filozófiai tankönyve, melyben az előbb említett Kéry az arisztote-

⁵⁰ SZOLIVA 2015, 24. A kötet címlapja után szerepel az Oláh Miklóst ábrázoló rézmetszet, az érsek legrégebbi hiteles arcképe, mely az 1558-as *Breviarium Strigoniense*ben is megtalálható. Az arcképről: RÓZSA 1960.

⁵¹ Végrendelet 1979b, fol. [3].

⁵² KÁLDI György, *Szent Biblia, Az egész keresztyénségben bé-vött régi deák bötüböl magyarra fordította a Jésus-alatt vitézkedő társaság-béli nagy-szombati Káldi György pap*, Bécs, Formika Máte, 1626. (RMNy 1352)

⁵³ A kérdéstről: FAZEKAS 214, 86–87.

⁵⁴ *Acta et decreta synodi dioecesanæ Strigoniensis, auctoritate illustrissimæ reverendissimæ domini Petri Pázmány archiepiscopi Strigoniensis, celebratæ Tyrnaviæ anno Domini MD-CXXIX. die IV. Octobris et sequentibus...*, Posonii, in aede archiepiscopali [typ. Societatis Jesu], 1629. (RMNy 1448) – Vagy az 1667-es, pottendorfi kiadás: RMNy App. 251; VISKOLCZ 2015, 98.

⁵⁵ *Decreta Sacrae Sedis Apostolicae, quotannis a regularibus temporibus certis legenda, cum dubitationibus et resolutionibus suis, ex dd. variis collectis et digestis per ... fratrem Ioannem Kery Ordinis Sancti Pauli primi eremitaie priorem generalem ...*, Viennae Austriae, typ. Leopoldi Voigt, 1674. (RMK III. 2651)

lési skolasztikus filozófia rendszerét foglalta össze,⁵⁶ és egy Calepinus-szótára (Bázel, 1560). Bibliotékájának igazából egyetlen darabjáról mondható el, hogy az az egyéni ízlés, érdeklődés, nevezetesen a természettudomány körébe tartozik, ez pedig Zacharias Traber (1611–1679) osztrák jezsuita pap és matematikus *Nervus Opticus Sive Tractatus Theoricusa* (Bécs, 1675); egyik variálásának ajánlása szintén Szelepcsényi György esztergomi érseknek szól.⁵⁷ A gazdagon illusztrált kötet a korszak egyik jelentős, enciklopédikus jellegű munkája.⁵⁸

Borcsiczky György könyveinek elemzését elvégezve a pozsonyi kanonok és plébános gyűjteményét viszonylag teljes könyvtárnak tekinthetjük. Ugyanakkor mégis lehet hiányérzetünk. A jezsuita rendet otthagyták,⁵⁹ s a ferencesekkel alakított ki szorosabb kapcsolatot, az irántuk való elkötelezettségére azonban ismert könyvei közt szinte semmi nem utal. Továbbá egyetlen bibliamagyarázatot sem találunk a könyvjegyzékén, ami gyakorló papként igencsak feltűnő hiányosság. S számomra még az is meglepő, hogy egyetlen protestáns szerző, illetve antik görög vagy római írók, s még Cicero sincs a listán, utóbbiak klaszszikus műveltségére vagy iskolai tanulmányaira utalnának. (Ezt a képet némileg árnyalja a korábban már bemutatott, a Batthyány fiúk nevelésének idején beszerzett kiadványok ismerete.)

A könyvek megjelenési évét tekintve mindenképpen kiemelendő, hogy azok döntően friss, illetve a legfrissebb kiadványok, vagyis Borcsiszky bibliotékája által naprakész olvasottsággal rendelkezett. A középkori szerzőknek szinte nyoma sincs. Ebben a korszakban még nem a régi, hanem az új kiadványok voltak a drágábbak, magasabb jövedelme lehetővé tette ezek megszerzését; s

⁵⁶ KÉRY János, *Reverendissimi patris fratris Joannis Kery, fratrum eremitarum ordinis S. Pauli primi eremiteae prioris generalis, ss. theologiae, nec non aa. ll. et philosophiae doctoris, eiusdemque in ... conventu Lepoglaviensi olim ordinarij professoris Vniuersa philosophia scholastica, tomis tribus comprehensa...*, Pozsony [– Bécs], Gottfridus Gründerus [Johann Baptist Hacque], 1673 [–1674]. (RMNy 3994)

⁵⁷ Lásd pl. a <K10plus - Verbundkatalog von GBV und SWB' online katalógus példányait: <https://opac.k10plus.de/DB=2.299/LNG=DU/> (Megtekintés: 2026. január 8.)

⁵⁸ A munka kivételes jelentőségét mutatja, hogy egy példány a nagyszombati jezsuiták könyvtárát is gazdagította, amely a 20. században az Eötvös József Collegium könyvtárába került, ahonnan az 1940-es években eltűnt. A kötet 2022-ben bukkant fel egy New York-i antikvárium árverésén, amely 2025-ben visszajutott Magyarországra. KULCSÁR SZABÓNÉ 2023. Lásd még: <https://konyvtar.elte.hu/hu/hir/ekl-egyetemi-konyvtar/felbecsulhetetlen-erteku-kulturalis-oroksegunk-hazaterese> (Megtekintés: 2026. január 8.)

⁵⁹ A jezsuitákkal a kapcsolata teljesen nem szakadhatott meg, hiszen Pozsony a pátereknek 1626 óta az egyik legfontosabb városa, ekkortól működött a kollégiumuk. KÁDÁR 2018; KÁDÁR 2020, passim. – Továbbá végrendeletében bort adományozott nekik: „Posoniensi Collegio Societatis Jesu p(er) refrigerio animae meae lego duo Vasa Vini antiqui tertij anni in signu(m) mea obligationis humillimae erga Sanctissimam Societ(a)tem, et quide(m) 1mu(m) Vas in ordine vigesimu(m) primu(m). Ur. 12 ¼”.

ehhez hozzávehetjük még a könyvek iránti vonzalmát is. A nyomdászokat és nyomtatás helyét szemügyre véve az is feltűnik, hogy a kiadványok egy jelentős hányadán Bécs és a császárváros neves tipográfusának, Matthaeus Cosmeroviusnak (1606–1674) a neve áll. A „magyarok nyomdása” Borcsiczky kortársa volt, sikeres műhelyét szinte teljes mértékben pozsonyi időszakában működtette (1640–1674).⁶⁰ Akár saját maga is látogathatta a bécsi könyvpiacokat, azonban talán az a valószínűbb, hogy a két város közelsége miatt Bécsből Pozsonyba könnyedén eljutottak az ottani sajtótermékek.

A kora újkori, hazai könyvjegyzékek elemzésekor sokszor meglepődünk, hogy egy magyar anyanyelvű tulajdonosnak mennyire kevés hungaricum, s azon belül is magyar nyelvű kiadványa van. Borcsiczky esetében kissé módosul a kép, hiszen viszonylag nagyobb számban birtokolt ilyen jellegű műveket – részben a Pozsonyban töltött évtizedeknek, részben saját igényének köszönhetően is.

Borcsiczky György pozsonyi kanonoknak, plébánosnak mozgalmas élete lehetett a Magyar Királyság kora újkori fővárosában a 17. század közepétől az 1670-es évek legvégéig, ahol nemcsak saját felekezetének, de az evangélikusoknak is több, kisebb-nagyobb közössége működött. Ebben a hitvitákkal teli, küzdelmes időszakban mindennapi lelkipásztori és hivatali teendőinek elvégzésében könyvei is segítettek, s különösen a gyűjteménye gerincét adó lelkeségi olvasmányok nyújtottak számára lelki támaszt.

Hivatkozott irodalom

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár

RMNy = Régi Magyarország Nyomtatványok

ŠAB = Štátny archív v Bratislave

ADATTÁR 11, 1983 – *A magyar könyvkultúra múltjából, Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése*, sajtó alá rend. Herner János, Monok István, Szeged, József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1983 (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 13/6).

ADATTÁR 13/6, 2024 – *Magyarországi magánkönyvtárak, 6. köt., 1617–1751*, sajtó alá rend., szerk. Monok István, Bp., MTA Könyvtár és Információs Központ, 2024 (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 13/6).

⁶⁰ MAYER 1887, 232–264; Cosmerovius magyar vonatkozású kiadványai: VISKOLCZ 2008, 20–26.

- ADATTÁR 18/1, 1994 – *Lesestoffe in Westungarn, 1., Sopron (Ödenburg), 1535–1721*, Hg. Tibor Grüll, Katalin Keveházi, József László Kovács, István Monok, Péter Ötvös, Katalin G. Szende, Szeged, Scriptum, 1994 (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 18/1).
- BORIÁN 2004 – BORIÁN Gellért Elréd, *Zrínyi Miklós a pálos és a jezsuita történetírás tükrében*, Pannonhalma, Pannonhalmi Főapátság, 2004 (Pannonhalmi Füzetek, 50).
- DIÓS (szerk.), *MKL*, 2009 – *Magyar Katolikus Lexikon*, főszerk. Diós István, 14. köt., Bp., Szent István Társulat, 2009.
- FAZEKAS 1996 – FAZEKAS István, *Batthyány I. Ádám és gyermekei = Gyermekek a kora újkori Magyarországon, „adott Isten hozzánk való szeretetéből egy kis fraucimmerecskét nekünk”*, szerk. Péter Katalin, Bp., MTA TTI, 1996 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 19), 91–114.
- FAZEKAS 2003 – FAZEKAS István, *A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623–1918 (1951)*, Bp., ELTE Levéltára, 2003 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 8).
- FAZEKAS 2014a – FAZEKAS István, *Szenttamásy Máté erdélyi püspök, csornai prépost élete és működése = FAZEKAS István, A reform útján, A katolikus megújulás Nyugat-Magyarországon*, Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2014, 38–52.
- FAZEKAS 2014b – FAZEKAS István, *Könyv- és olvasáskultúra a győri egyházmegye papsága körében a XVII. század második felében = FAZEKAS István, A reform útján, A katolikus megújulás Nyugat-Magyarországon*, Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2014, 147–162.
- FAZEKAS 2018 – FAZEKAS István, *A katolikus egyház helyzete és intézményrendszere a kora újkori Pozsonyban = Történelmi Szemle*, 60(2018), 2, 201–213.
- FÓRIŠOVÁ 2000 – FÓRIŠOVÁ, Marta, *17. századi pozsonyi nyomtatványok possessorai = Magyar Könyvszemle*, 116(2000), 483–491.
- KÁDÁR 2018 – KÁDÁR Zsófia, *A pozsonyi jezsuita kollégium mint összetett intézmény a 17. században = Történelmi Szemle*, 60(2018/2), 237–282.
- KÁDÁR 2020 – KÁDÁR Zsófia, *Jezsuiták Nyugat-Magyarországon a 17. században, A pozsonyi, győri és soproni kollégiumok*, Bp., BTK TTI, 2020 (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések)
- KNAPP 1992 – KNAPP Éva, *A máriavölgyi pálos kolostor könyvtára a 18. században, I–II = Magyar Könyvszemle*, 108(1992), 193–216, 313–327.; uéz: KNAPP Éva, *Libellus, Válogatott könyv- és könyvtártörténeti tanulmányok*, Bp., Balassi, 2007, 197–246.

- KOLTAI 2012 – KOLTAI András, *Batthyány Ádám, Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*, Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2012 (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, 14)
- KULCSÁR SZABÓNÉ 2023 – KULCSÁR SZABÓ Ernőné Gombos Annamária, *Minden, amit a közgyűjtemények védelméről tudni akartál, de sosem merted megkérdezni = Hagyományok és kihívások*, X., Országos Könyvtárszakmai Nap, 2022, szerk. Szabó Panna, Székelyné Török Tünde, Bp., ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2023, 13–28. https://doi.org/10.21862/HagyKihiv_2022.13
- KOMOROVÁ, SAKTOROVÁ 2014 – KOMOROVÁ, Klára, SAKTOROVÁ, Helena, *Tlače 16. storočia vo františkánskych knižniciach = Opera impressa saeculi XVI quae in bibliothecis Ordinis Franciscanorum asservantur*, Martin, Slovenská národná knižnica, 2014 (Generálny katalóg tlačí 16. storočia zachovaných území slovenska. – Catalogus generalis operum impressorum saeculi XVI quae in Slovacia asservantur, Tomus 3)
- LOYOLA 2013 – LOYOLAI Szent Ignác, *Lelkigyakorlatok (Magyar fordítás 1663-ból)*, sajtó alá rend., bev. Nagy Anna, szerk. Bogár Judit, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, 2013 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti források, 2)
- MAYER 1887 – MAYER, Anton, *Wiens Buchdrucker-Geschichte 1482–1882*, Wien, 1887.
- MIKÓ, PÁLFFY 2005 – MIKÓ Árpád, PÁLFFY Géza, *A pozsonyi ferences templom késő reneszánsz és korai barokk síremlékei = Művészettörténeti Értesítő*, 54(2005), 3, 319–348. <https://doi.org/10.1556/muvert.54.2005.3-4.6>
- MOLNÁR 2006 – MOLNÁR Antal, *A bátai apátság és népei a török korban*, Bp., METEM, 2006 (METEM-könyvek, 56).
- NÉMETH 2011 – NÉMETH András, *Egy újabb nemzetközi jelentőségű kódextöredék az OSZK-ban, (Cod. Graec. 4.) = Szöveg – emlék – kép*, szerk. Boka László, P. Vásárhelyi Judit, Bp., OSZK, Gondolat, 2011 (Bibliotheca scientiae et artis), 25–46.
- PÁLFFY 2013 – PÁLFFY Géza, *A Magyar Királyság új fővárosa, Pozsony a XVI. században = Fons*, 20(2013/1), 3–76.
- PÁLFFY 2023 – PÁLFFY Géza, *Buda örökösei, „Fővárosok” a kora újkori Magyarországon = Urbs, Magyar Várostörténeti Évkönyv*, 18(2023), 169–187.
- RMK III. = Szabó Károly, Hellebrant Árpád, *Régi Magyar Könyvtár, III-dik kötet, Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól, 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézikönyve*, Bp., MTA, 1896.

- RMNy – *Régi Magyarországi Nyomtatványok 1601–1635*, összeáll. Borsa Geodeon, Hervay Ferenc, Holl Béla, közrem. Fazakas József, Heltai János, Kelecsényi Ákos, Vásárhelyi Judit, Bp., Akadémiai, 1983. – *Régi Magyarországi Nyomtatványok 1636–1655*, összeáll. Heltai János, Holl Béla, Pavercsik Ilona, Vásárhelyi Judit, közrem. Dörnyei Sándor, V. Ecsedy Judit, Käfer István, Bp., Akadémiai, 2000. – *Régi Magyarországi Nyomtatványok 1671–1685*, összeáll. Heltai János, Kovács Eszter, P. Vásárhelyi Judit, Perger Péter, Szvórényi Róbert, Tóth Anna Judit, V. Ecsedy Judit, szerk. P. Vásárhelyi Judit, Perger Péter, Bp., OSZK, 2023.
- RÓZSA 1960 – RÓZSA György, *Oláh Miklós legrégibb arcképe = Magyar Könyvszemle*, 76(1960/4), 433–438.
- SÖRÖS 1912 – SÖRÖS Pongrác, *Az elenyészett bencés apátságok*, Bp., Stephaneum-ny., 1912 (A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története, 12/B)
- SZOLIVA 2015 – SZOLIVA Gábor OFM, „...*Viennae excudi fecimus*”, *Oláh Miklós esztergomi érsek könyvkiadói tevékenysége és a katolikus megújulás = Sapientia*, 8(2015/2), 16–39.
- TAKÁTS 2002 – TAKÁTS Sándor, *A régi Magyarország jókedve*, Bp., Osiris, 2002.
- TUSOR (kiad.), *Lippay érsek levelei*, 2015 – „*Írom kegyelmednek, mint igaz magyar igaz magyarnak...*”, *Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez (1635–1665)*, feltárta, szerk. és közread. TUSOR Péter, Bp., MTA-PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport, Gondolat, 2015 (Bibliotheca Historiae Ecclesiae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae. Ser. 2., Collectanea studiorum et textuum. Classis 1., 1)
- TÜSKÉS 1997 – TÜSKÉS Gábor, *A jezsuita meditációs irodalom a XVI–XVII. században = Irodalomtörténet*, 28/78(1997), 1–2, 22–47.
- TÜSKÉS, KNAPP 2002 – TÜSKÉS Gábor, KNAPP Éva, *Az első máriavölgyi miráculumos könyv és utóélete = TÜSKÉS Gábor, KNAPP Éva, Az egyházi irodalom műfajai a XVII–XVIII. században, Tanulmányok*, Bp., Argumentum, 2002 (Irodalomtörténeti Füzetek, 151), 81–104.
- VISKOLCZ 2008 – VISKOLCZ Noémi, *Matthaeus Cosmerovius, a magyarok nyomdásza a 17. századi Bécsben = A MOKKA-R Egyesület 2007. december 17-i felolvasóülésének anyaga*, szerk. Monok István, Nyerges Judit, Bp., Argumentum, 2008 (A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetek, 1), 7–26.
- VISKOLCZ 2015 – VISKOLCZ Noémi, *Nádasdy Ferenc (1623–1671) nyomdái*, Bp., Argumentum Kiadó, OSZK, 2015 (A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetek, 7).